

Мельник Н. І.,

старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх викладання
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті розглядається проблема формування міжнаціональної толерантності студентів у процесі вивчення іноземних мов у вітчизняних вищих навчальних закладах. Проаналізовано взаємозв'язок між компонентами міжнаціональної толерантності студентів, окреслено деякі форми та умови формування міжнаціональної толерантності студентської молоді в процесі вивчення англійської мови як загальнорозвиваючої дисципліни.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Вивчення студентами вітчизняних ВНЗ іноземних мов на сучасному етапі розвитку України розглядається як основна умова її входження не тільки в європейський соціокультурний простір, але й міжнародне співтовариство. Вивчення іноземних мов у вітчизняних вищих освітніх закладах забезпечує розуміння та усвідомлення студентами відмінностей між рідною та іншомовними культурами, виховання толерантного ставлення до представників інших народів та націй, формування національної ідентифікації та кроскультурної грамотності й компетенції, що здійснюється через набуття навичок іншомовної міжкультурної комунікації. У цьому контексті іноземна мова забезпечує діалог культур, необхідність якого зумовлена глобалізацією та міжнародною взаємодією у сфері освіти. З огляду на зазначене актуальність проблеми формування міжнаціональної толерантності у студентів у процесі вивчення іноземних мов є беззаперечною і не підлягає сумніву.

Аналіз наукових досліджень і публікацій показав, що у вітчизняній науці і практиці останніми роками ведуться активні дослідження у цьому напрямі. Зокрема, у дослідженнях О. Дем'яненко проаналізовано особливості формування кроскультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземних мов. За словами автора, «обмін духовними цінностями, знайомство з досягненнями культури інших народів збагачує особистість... Характер сприйняття залежить від змісту цінностей культури. Сприйняття здійснюється за допомогою порівняння елемента культури іншої нації з аналогічним у власній національній культурі. Порівняння — основа всякого розуміння і всякого мислення. Чужа культура засвоюється тільки в процесі діяльності: практичної, навчальної чи іншої [4, 204]. У наукових працях І. Н. Ємельянової наголошується на необхідності формування перш за все соціокультурної толерантності. На її думку, це зумовлено тим, що «у сучасному суспільстві нетерпимість все частіше стала переходити у різні форми екстремізму, що розпалює ворожнечу, національну розрізненість, породжує соціальні конфлікти» [5, 15]. Окрім того, у центрі уваги сучасних дослідників, зокрема, Н. І. Алмазової, В. Г. Апалькова, І. Л. Біма, О. Г. Полякова, В. В. Сафонової, В. П. Фурманової, стоять проблеми формування комунікативної та міжкультурної компетенцій в процесі навчання іноземної мови.

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень з питань формування різних видів компетенції студентів у процесі вивчення іноземних мов, існує необхідність обґрунтування та окреслення проблеми формування міжнаціональної толерантності у контексті вивчення іноземної мови.

Метою нашої статті є аналіз особливостей формування міжнаціональної толерантності студентів у контексті вивчення іноземної мови в сучасних вищих навчальних закладах України.

Завдання статті полягають у визначенні компонентів та умов, які забезпечують формування міжнаціональної толерантності.

Виклад основного матеріалу. Устав Організації Об'єднаних Націй проголошує: «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості позбавити наступні покоління від війн... знову затвердити віру в основні права людини, у гідність та цінність людської особистості... та у цих цілях проявляти толерантність та жити разом, у злагоді один з одним, як добрі сусіди» [11]. У Всесвітній декларації прав людини наголошується на тому, що «кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії» (стаття 18), «на свободу переконань та на вільне висловлення їх» (стаття 19) та що освіта «має сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами, расовими та релігійними групами» (стаття 26). На основі вищезазначеного та інших документів про права людини резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. було прийнято Декларацію принципів толерантності, в якій поняття *толерантності* (стаття 1), визначається як повага, прийняття та правильне розуміння багатого розмаїття культур світу, форм самовираження та способів виявлення людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті та переконань [3]. Міжнаціональні відносини передбачають толерантне ставлення представників однієї культури до представників іншої, відмінної від їхньої культури. Зазначене лише актуалізує проблему формування міжнаціональної толерантності, єдності і терпимості до інших культур і народів.

З огляду на вищесказане можемо сформулювати таке тлумачення міжнаціональної толерантності: це не тільки сукупність знань представника окремої нації, культури чи країни про культуру, традиції, історію, особливості менталітету представника іншої нації (культури, країни), але й повага, розуміння представників інших країн, їх особливостей культури, життя, способів самовираження тощо.

Основною умовою для формування міжнаціональної толерантності студентів у процесі вивчення іноземних мов є насамперед комунікативна компетенція, яка визначається як комплекс знань, умінь і навичок спілкування індивіда з оточуючими людьми, зокрема представниками мови, яку він вивчає як іноземну [1]. Комунікативна компетенція студентів формується на практичних заняттях з іноземної мови, на яких забезпечується практичне використання мови у певних комунікативних ситуаціях. Іншими словами, комунікативна компетенція формується у процесі вивчення теми, засвоєння студентами певного лексико-граматичного матеріалу та в процесі безпосереднього спілкування з викладачем та іншими студентами. Ефективність формування цієї компетенції залежатиме від тривалості часу, відведеного викладачем на спілкування. Тобто чим більше часу відведено на безпосереднє спілкування в умовах «уявної ситуації» в аудиторії, тим вища готовність студента до цього процесу в реальних умовах та з реальними людьми (носіями мови).

Важливо наголосити на тому, що формування міжнаціональної толерантності студентів відбувається у контексті міжкультурної комунікації, під якою розуміють «адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур» [10, 12].

Н. Гальскова зазначає, що процес навчання іноземної мови повинен сприяти становленню здібностей студентів до міжкультурної комунікації, що досягається через різні форми роботи, як-от:

а) організація міжкультурного обміну як складова частина навчально-виховного процесу й позанавчальної роботи в тому числі (спілкування з носіями мови, екскурсії до країни, мова якої вивчається);

б) проведення міжкультурних проєктів різного рівня та характеру (організація Днів іноземної культури, Днів мови, міжнародних студентських конференцій тощо);

в) використання у цих цілях усіх можливостей міжкультурної взаємодії, яка передбачає пошук виходу на реальне спілкування [2, 8].

Однією з основних умов навчання іноземних мов є побудова ефективної моделі їх вивчення в контексті міжкультурної комунікації [6, 92]. Така модель навчання іноземних мов сприяє успішному виконанню завдань формування не тільки мовної та комунікативної, але й кроскультурної компетенції. Кроскультурна компетенція, на нашу думку, є невід'ємним компонентом формування міжнаціональної толерантності особистості, оскільки, за І. Лапшиною, визначається як поінформованість, знання, уміння і навички, що забезпечують ефективну взаємодію з представниками інших культур, народів, націй [7, 204].

Для реалізації завдань з формування кроскультурної та мовної компетенції С. Тер-Мінасова пропонує «розвивати позааудиторні форми спілкування: клуби, гуртки, відкриті лекції іноземною мовою, наукові товариства за інтересами, де можуть збиратися студенти різних спеціальностей» [10, 28]. Зазначимо, що і більшість науковців поділяють думку С. Тер-Мінасової щодо ефективного й необмеженого застосування позанавчальної діяльності у процесі навчання іноземних мов.

Наступним компонентом формування міжнаціональної толерантності є соціокультурна компетенція — знання учасників міжкультурної комунікації національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки і уміння користуватися тими елементами соціокультурного контексту, які релевантні для породження і сприймання мовлення з точки зору носіїв певної лінгвокультурної спільноти [1].

Особливе значення у формуванні міжнаціональної толерантності має міжкультурна компетентність, яку різні науковці визначають по-різному. Так, А. Садохін розуміє міжкультурну компетенцію як комплекс знань та умінь, що допомагають індивіду в процесі міжкультурної комунікації адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, ефективно використовувати вербальні й невербальні засоби, втілювати у практику комунікативні наміри і перевіряти результати комунікації за допомогою зворотного зв'язку [9, 263]. Ю. Рот під міжкультурною компетентністю розуміє «стабільну здатність до ефективного та адекватного спілкування з представниками інших культур, в якій проявляється міжкультурна синсебільність» [8, 147].

Аналіз визначень зазначених компонентів, необхідних для формування міжнаціональної толерантності студентів, дає змогу сформулювати таке розуміння термінологічного словосполучення «міжнаціональна толерантність»: здатність будувати успішні комунікативні стратегії з представниками інших культур, використовуючи знання мови, навички спілкування, уміння відповідно до ситуації використовувати її у сукупності з високим рівнем соціальної прийнятності, національного самоусвідомлення, сформованості толерантного ставлення до інших, готовності до вирішення двояких ситуацій. Міжнаціональна толерантність забезпечує ефективний та якісний «діалог культур» між представниками різних націй (країн, народів). Через міжнаціональну толерантність реалізується завдання полікультурної освіти у вищих навчальних закладах України, що є провідною умовою її інтеграції в європейське співтовариство.

Висновки. Здійснений аналіз засвідчив, що формування міжнаціональної толерантності студентів у процесі вивчення іноземних мов відбувається завдяки лаконічному поєднанню комунікативної та мовної компетенції, міжкультурної комунікації та кроскультурної компетенції, соціокультурної компетенції та міжкультурної компетентності.

Рекомендації. З метою успішного формування міжнаціональної толерантності студентів у процесі вивчення іноземних мов необхідно застосовувати диференційований, різнобічний підхід, який передбачає поетапне формування різних видів компетентностей (мовної, комунікативної, соціокультурної тощо), а також організувати умови, сприятливі для формування цих компетентностей, серед яких провідними є організація позааудиторного спілкування з представниками культури, мова якої вивчається студентами у ВНЗ.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Подальшого дослідження потребує також проблема навчання іноземних мов студентів немовних факультетів, студентів різних факультетів з додатковою спеціальністю «Англійська мова».

ДЖЕРЕЛА

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. — К. : Довіра, 2007. — 205 с.
2. Гальскова Н. Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам / Н. Д. Гальскова // Иностран. яз. в школе. — 2004. — № 1. — С. 3–8.
3. Декларации, конвенции и соглашения по правам человека [Электронный ресурс] / Международный билль о правах человека. Темы. — Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/decltheme.shtml
4. Дем'яненко О. Формування кроскультурної компетенції в процесі підготовки майбутнього викладача іноземної мови / О. Дем'яненко // Наукові записки. — Серія «Філологічні науки». — Вип. 89. — № 2. — К. : Поліграф, 2009. — С. 203–205.
5. Емельянова И. Н. Ценности современного общества в содержании университетского образования / И. Н. Емельянова // Высшее образование сегодня. — 2007. — № 1. — С. 14–18.
6. Кузьмина Л. Г. Современные культурологические подходы к обучению иностранным языкам / Л. Г. Кузьмина, Е. В. Кавнатская // Вестник ВГУ. — Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». — Воронеж: Изд-во ВГУ, 2001. — № 2. — С. 86–93.
7. Лапшина И. К. Поликультурность современного мира и задачи гуманитарного образования / И. К. Лапшина, Е. Ю. Рогачева, О. А. Туманова (Морохова) // Проблемы современного языкового образования : доклады и тезисы докладов на между. науч. конф. 27–29 марта 2003 г., посвященной 40-летию факультета ин. языков : в 2 т. — Том 1. — Владимир: ВГПУ, 2003. — С. 201–210.
8. Межкультурная коммуникация: теория и тренинг : учеб.-метод. пособ. / Юлиана Рот, Галина Коптельцева. — М. : Юнити-Дана, 2006. — 223 с.
9. Садохин И. А. Межкультурная коммуникация : учеб. пособ. / И. А. Садохин. — М. : Альфа-М; Инфра-М, 2006. — 288 с.
10. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. — М. : Слово/Slovo, 2000. — 259 с.
11. Устав Организации Объединенных Наций и Устав Международного Суда [Электронный ресурс] / ООН; Статут, Міжнародний документ від 26.06.1945. — Режим доступа: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010

В статье рассматривается проблема формирования межнациональной толерантности студентов в процессе изучения иностранных языков в отечественных высших учебных заведениях. Проанализирована взаимосвязь между составляющими компонентами формирования межнациональной толерантности студентов, представлены некоторые формы и условия формирования межнациональной толерантности студенческой молодежи в процессе изучения английского языка в качестве общеразвивающей дисциплины.

The article deals with the problem of student' international tolerance formation in the process of foreign languages' studying at native Upper educational schools. The analysis of different components' correlations as students' international tolerance components is presented in the issue. Some forms and conditions of student' international tolerance formation in the process of English studying are described in the article.